

המקדש בפרשה

שופטים

”שֹׁפְטִים וְשֹׁטְרִים תִּתֵּן לָךְ בְּכָל שְׁעָרֶיךָ אֲשֶׁר הִ' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ לְשֹׁבְטֶיךָ וְשֹׁפְטוּ אֶת הָעָם מִשֹּׁפֵט צֶדֶק”
(דברים ט"ז)

כהמשך ישיר למצוות העליה לרגל- המוזכרת בסוף הפרשה הקודמת, אך באותו הפרק בתורה- מופיעה מצות מינוי שופטים ובתי דין. אמנם בתי הדין נמצאים 'בכל שעריך', אך כל כוחם של השופטים אשר דנים ב'דברי ריבת בְּשַׁעְרֶיךָ' הם למעשה מתוך כוחה של הסנהדרין הגדולה שנמצאת 'במקום אשר יבחר ה' אֱלֹהֶיךָ בו'. גם דוד המלך ראה את הקשר בין מקום העליה לרגל לבין מקום מושב הסנהדרין. 'שָׁשָׂם עָלוּ שֹׁבְטֵי שָׁמַר... פִּי שָׁמָּה יָשָׁבוּ כְּסָאוֹת לְמִשְׁפַּט כְּסָאוֹת לְבֵית דָּוִד' (תהילים קכ"ב), ואף אנו ננסה לברר מדוע מושב הסנהדרין דווקא 'שמה'?

ליל שבת- מדוע הסנהדרין בירושלים?

פרשתנו מלמדת אותנו שירושלים היא עיר הבירה של עם ישראל, שם מקום בית המשפט הגבוה- הסנהדרין הגדולה, ושם מקום מושבו של המלך. 'מקדש מלך עיר מלוכה'. לכן הגיוני שבמקום אליו עולים לפחות שלוש פעמים בשנה, ימצאו גם הרשויות השונות.

”נסמכה פרשת שופטים לפרשת רגלים להודיענו שאנחנו שישאל עולין לרגל שלוש פעמים בשנה ושם ימצאו הכהנים הלויים ומורי התורה והן יכולין לשאול מהם התורה והמצות ואיך יתנהגו בהם והם יתירו להם כל ספקותיהם, ואעפ"כ מצוה מוטלת עליהם למנות שופטים בכל עיר ועיר” (רבינו בחיי)

א. זה המרכז: 'רבינו בחיי' מדגיש שהמקום הטבעי של ה'שופטים' הוא בירושלים, שם נמצאים ה'גדולים'- הכהנים, הלויים ומורי ההוראה- ובכל זאת, כמעט בדיעבד, יש עניין שתהיה גם סמכות מוניפיציאלית בכל עיר ועיר.

”בית דין הגדול שבירושלים הם עיקר תורה שבעל פה והם עמודי ההוראה ומהם חק ומשפט יוצא לכל ישראל ועליהן הבטיחה תורה שנאמר על פי התורה אשר יורוך ...

כשהיה בית דין הגדול קיים לא היתה מחלוקת בישראל, אלא כל דין שנולד בו ספק לאחד מישראל שואל לבית דין שבעירו. אם ידעו אמרו לו אם לאו הרי השואל עם אותו בית דין או עם שלוחיו עולין לירושלים. ושואלין לבית דין שבהר הבית, אם ידעו אמרו לו אם לאו הכל באין לבית דין שעל פתח העזרה. אם ידעו אמרו להן, ואם לאו הכל באין ללשכת הגזית לבית דין הגדול, ושואלין. ...

משבטל בית דין הגדול רבתה מחלוקת בישראל זה מטמא ונותן טעם לדבריו וזה מטהר ונותן טעם לדבריו זה אוסר וזה מתיר” (רמב"ם הלכות ממרים, פרק א')

הרמב"ם מחדד עוד כמה יתרונות במרכז שיפוטי אחד:

ב. לא היתה מחלוקת בישראל. ברגע שאין מרכז אחד, אלא כל 'בית דין נותן טעם לדבריו, זה אוסר וזה מתיר', מתרבה המחלוקת בישראל. כפי שלצערינו אנו רואים היום בריבוי הדעות והשיטות בכל דבר. הרמב"ם מחדש שהפסוק 'על התורה אשר יורוך לא תסור ימין או שמאל' אינו רק ציווי אלא הבטחה. כאשר הסנהדרין נמצאת שם, מימלא, יצא מצב שלא תסור ימין ושמאל!

ג. מציון תצא תורה- אקטיביזם שיפוטי! תפקיד הסנהדרין, אינו רק ליישב מחלוקות או בעיות. מתוך מקום המקדש גם יוצאת תורה. "בית דין הגדול שבירושלים הם עיקר תורה שבעל פה והם עמודי ההוראה ומהם חק ומשפט יוצא לכל ישראל"

אך האם, מעבר להיגיון הפשוט, נמצא קשר מהותי יותר בין העלייה לרגל והסנהדרין? (במקדש בפרשה' בפרשת יתרו, הרחבנו ביתרונות נוספים, שרק שם ניתן לדון דיני נפשות, שרק שם הקב"ה יושב בדין. עיינו שם)

סעודת שבת- הסנהדרין 'טבורו של עולם'

את הקשר בין העליה לרגל לבין הסנהדרין אנו מוצאים גם בשיר השירים:

”מה יפו פעמיך בנעלים בת נדיב חמוקי ירכיך כמו חלאים מעשה ידי אמן: שררך אגן הסהר אל יחסר המזג בטנד ערמת חטים סוגה בשושנים” (שיר השירים, ז)

הפסוקים מתארים את כבודה של כנסת ישראל. תחילה- 'מה יפו פעמיך בנעלים'. שבח על עם ישראל שעולים לרגל אל בית המקדש. ('פעמים' מלשון רגליים). ובהמשך שבח על 'שררך'- על השרים והחשובים שיושבים כמו סהר, בחצי גורן, הם הסנהדרין הגדולה.

”מה יפו פעמיך – שיעלו ישראל מכל מקום. שררך – סנהדרי גדולה כחצי גורן עגולה” (אבן עזרא שם).
(ובהערת אגב, מתוך פסוק זה לומד הא"ע שגם לארון היו רגליים, שבארון הברית כתוב, 'ושמת את הטבעות על ארבע פעמותיו'- כלומר על ארבע רגליו!)

המדרש מרחיב את תיאור הסנהדרין 'כאגן הסהר':

”שררך אגן הסהר אל יחסר המזג – מדבר בסנהדרין של ישראל שהיתה נתונה בלשכת הגזית והוא משולה בשרר הזה ולמה נמשלה בשרר? מה השרר הזה נתון באמצע הגוף כך הסנהדרין יושבין באמצעות של בית המקדש. אגן – שמגינה על כל העולם כולו. הסהר – שדומה לסהר שהיו יושבים בחצי גורן עגולה. אל יחסר המזג – שלא היו חסרין אחד משלישתן אל יחסר המזג מי שהוא מוזג כראוי מוזג שלישי של כוס יין ושני חלקים מים. כך היו סנהדרין יושבין מתמיד של שחר עד תמיד של בין הערבים ולא היה אחד מהן נפנה לצרכו ומה היו עושין כשהיה אחד מהם מבקש לצאת היה סופר אם היה שם עשרים ושלושה היה יוצא ואם לאו אינו יוצא” (תנחומא, במדבר ד')

מה מלמד אותנו המדרש.

• **'שררך'. הסנהדרין במרכז העולם:** תחילה דורש המדרש את המילה 'שררך'. הן מלשון 'שררה', אך גם מלשון 'שרר', הוא הרחם. כשם שהרחם נתון במרכז הגוף, כך הסנהדרין במרכז העולם. ביטוי זה מזכיר לנו מדרש אחר. אנו רגילים לומר ש'אבן השתיה' היא הנמצאת ב'טבורו של העולם'. קישור בין שני המדרשים יוביל אותנו להבנה מהו 'הטבור'. 'מה תינוק זה, כל זמן שהוא במעי אמו אינו חי אלא מטיבורו, כך אין ישראל יכולין לעשות דבר חוץ מסנהדרין שלהם'. (שיר השירים רבה, ז, ט). שני דברים נצרכים לקיום העולם- הסנהדרין והתורה, מחד. ואבן השתיה ועבודת המקדש, מאידך. "יהי רצון א. שיבנה בית והמקדש.. ב. ותן חלקינו בתורתך"

• **'אגן הסהר'. הגנה על עם ישראל:** המדרש קורא את המילה 'אגן' כמו 'הגן'. ומכאן שאותם שיושבים כמו 'סהר' בחצי גורן, הם המגינים על כל עם ישראל.

• **אל יחסר המזג. כיצד פועלת ה'שררה':** דבר ראשון, אף שזה לא מופיע במדרש, נראה שיש כאן הוראה לחכמי הסנהדרין להוות 'דוגמא אישית'. כדי שלא יוצר מצב של 'מחלוקת בישראל' צריכים גם השופטים להיות מתונים בדין. נוחי מזג. כמו יין מוזג, לא חזק מידי ולא חלש מידי. בדיוק. מעבר לכך, הם צריכים להיות 'מזוגים'. תמיד לראות שישנם מספיק חכמים שיושבים בדין. כאן מדגיש המדרש את עניין הרציפות. ניתן לומר שזה המשך של העניין הקודם. כיוון ששיבת הסנהדרין (גם כשהם לא דנים בפועל) היא קיום העולם, אזי אסור שלדבר זה יהיה הפסק.

”אין בית דין של שבעים ואחד צריכין שיהיו יושבין כולן כאחד במקומן שבמקדש אלא בעת שיהיו צריכין להתקבץ מתקבצין כולן .. והוא שלא יפחתו מעשרים ושלושה יושבין תמיד כל זמן ישיבתן הוצרך אחד מהן לצאת הרי זה מסתכל בחבריו הנשארים אם ישארו שם עשרים ושלושה יצא ואם לאו לא יצא עד שיבא אחר” (הלכות סנהדרין, ג)

הרציפות המשפטית מתקיימת, כל השנה שבעה ימים בשבוע, אף בשבת וביום טוב: "ואם לאו אלו ואלו באין ללשכת הגזית ששם יושבין מתמיד של שחר עד תמיד של בין הערבים, ובשבתות ובימים טובים יושבין בחיל" (סנהדרין פג:)

לסעודה שלישית - הקשר בין הסנהדרין לעם ישראל

ראינו שהסנהדרין הם אחד ה'עמודים' עליהם עומד העולם. הם הטבור, יושבים במרכז ומשם אף יוצאת תורה לכל ישראל. כשיש מרכז אחד, מאוחד, עם רציפות שלטונית וקשר עם העם (בשבתות ובימים טובים, הם 'יורדים אל העם' ובמקום לשבת בלשכת הגזית הם יושבים בהר הבית) ממילא 'אין מחלוקת בישראל'. זהו חלום-חזונו של דוד המלך, עם ישראל כולו עולה לרגל, וששם יושבים 'כסאות למשפט':

שיר המעלות לדוד שמחתי באמרים לי בית ה' גלך:
עמדות היו רגלינו בשעריך ירושלים:
ירושלם הבנויה פעיר שחברה לה יחדו:
ששם עלו שבטים שבטי יה עדות לישראל להדות לשם ה':
פי שמה ישבו כסאות למשפט כסאות לבית דוד:
שאלו שלום ירושלים ישליו אהבך:
יהי שלום בחילך שלוה בארמנותיך (תהילים קכ"ב)

אך ה'תפארת שלמה' מעלה קושי מתוך המזמור, ומבאר את הרצף של הפסוקים:

"ששם עלו שבטים שבטי יה עדות לישראל להדות לשם ה' כי שם ישבו כסאות למשפט – הסתירה מיניה וביה. מעיקרא קאמר שעלו השבטים להדות לשם ה' ואח"כ קאמר מיד כי שמה ישבו כסאות למשפט וגו' אם כן עלו למשפט. ועוד וכי עליית השבטים הי' בשנה ג' פעמים למשפט וכי שלא הי' לו משפט לא עלה לרגל?"

השאלה: מצד אחד כתוב שהם עולים 'להדות לה'. משמע בשמחה וטוב לבב. אך מיד אח"כ כתוב ששם מקום המשפט. המאופיין בבעלי דין ומריבה?

והתירוץ הוא עפ"י מה שכתוב ושפטו העדה והצילו העדה סנהדרין ההורגת כו', נקראת חובלנית (מכות ז, ע"א) ור"ט ור"ע אמרו אילו היינו בסנהדרין לא נהרג אדם מעולם. עפ"י מה שכתוב 'וישב בעיר מקלטו עד מות הכהן הגדול שהי' לו להתפלל'. וכן מצינו באליהו שלא נתגלה לר"י בן לוי עבור שבגבולו נהרג איש אחד שהי' לו להתפלל על דבר זה. ולזה לא היו זזים השבעים ואחד זקנים מלשכת הגזית וכי היו דנים דיני נפשות בכל יום אדרבא אחת לשבעים שנה היו דנים רק שהיו מתפללים על כל ישראל שלא יארע להם שום תקלה. ולזה היו קרוב לע"ב רמוז על מדת חסד. וזה הכוונה (מכילתא פר' יתרו) למה נסמכה פ' דינין לפ' המזבח לומר שתשים הסנהדרין אצל המזבח כי המזבח ג"כ מטיל שלום... שעיקר קביעת השופט להתפלל שיהי' שלום בעולם. ... והעיקר להתפלל שלא יהי' שום מחלוקת בישראל רק שלום על ישראל ושלוה אמן.

הסבר התשובה:

התפארת שלמה מביא, שתפקיד הסנהדרין הוא לא רק 'ושפטו העדה', אלא בעיקר והצילו העדה. ואכן כמעט ולא נידון אדם למיתה בלשכת הגזית (שזהו המקום היחיד שאפשר לדון דיני נפשות). אך לא בגלל שהגיע רוצח' והם מצאו לו זכות, אלא כיוון שתפקיד הסנהדרין הוא לדאוג שלא יהיה מצב שכזה שצריכים לדון

11. (ולכן הכה"ג 'אשם' במקרה של הריגה בשוגג, ולכן לא נגלה אליהו לריב"ל כיוון שלא הגן על דורו) דבר זה נרמז במספר חברי הסנהדרין, שבעים ואחת ועד הקב"ה שיושב עימם בדין. סה"כ ע"ב שרומז על מידת החסד של הקב"ה. (ולמה ע"ב הוא חסד? ע"ב הוא מספר השעות שבהם נברא העולם. ועולם חסד יבנה). ומסכם התפארת שלמה:

ולזה עולה הפירוש לנכון 'ששם עלו שבטים להדות לשם ה'. היינו שלא עלו למשפט רק להדות. כי שמה ישבו כסאות למשפט שאלו שלום ירושלים. שעיקר ישיבתם היה על הכוונה הנ"ל להתפלל שיהיה שלום בעולם. וזה שאלו שלום ירושלים. ... לא כן הדיין המצפה שיהיה מחלוקת בישראל ויהיה לו שכר דינות ופסקים אזי אין אלקים נצב עמהם. כי ה' שלום שמו והם מבקשים שיהיה מחלוקת בישראל. לכן לפי סברתם בדיניהם סוברים כי האמת כן הוא, אך האמת אינו כן. פן פסקו שהנתבע פטור ואליבא דאמת הוא חייב ויכול להיות שהמשפט אינו צדק. (תפארת שלמה על התורה - מגלת רות)

שבת שלום
מרדכי פרסוף